

WILSON, LANSING JA HOOVER – AMEERIKA VÄLISPOLIITIKA JA EESTI RIIGI TEKKIMINE

Olavi ARENS

Department of History, Armstrong Atlantic State University, Savannah, Georgia 31419 U.S.A.,
arensola@mail.armstrong.edu

On käsitletud Ameerika Ühendriikide rolli Eesti ja teiste Balti riikide tekkimisel aastatel 1918–1920. Küsimuse selgitamiseks on analüüsitud Ameerika presidendi Woodrow Wilsoni vaateid avalikes kõnedes ja tema ideede rakendamist praktilises poliitikas. On käsitletud Wilsoni kõnesid ning nende ja Ameerika üldist tähendust maailma välispoliitikas Versailles' rahu läbirääkimistel.

Teatud mõttes oli kahekümnnes sajand Ameerika sajand, nagu üheksateistkümnnes oli Inglismaa sajand. Möödunud sajandil oli Ameerika Ühendriikide majandus maailmas domineeriv.¹ Sajandi algul oli Ameerika sõjaline jõud veel ainult potentsiaalne. Siiski asetasid Saksa geopoliitikud Inglismaa ja Venemaa järele kolmanda maailmariigina Ameerika. Esimene maailmasõda tõmbas Ameerika maailmapoliitikasse ja näitas esimest korda, missugust sõjalist jõudu oli see riik võimeline maailmas mängu panema ja millist poliitikat ajama. Võib öelda, et Ameerika oli tähtsa rolli mängimiseks maailmapoliitikas veel ebaküps. Varasematel aegadel mõjutasid Euroopa riigid Põhja- ja Lõuna-Ameerika arengut. Esimesest maailmasõjast alates on Ameerika mõjutanud Euroopa riikide ja rahvaste poliitikat ning kultuuri. Võib küsida: kuivõrd mõjutas Ameerika poliitika Eesti riigi tekkimist?

Ameerika president Woodrow Wilson kuulutas Saksamaale sõja alles 2. aprillil 1917. Selleks ajaks oli sõda kestnud Euroopas peaaegu kolm aastat. “Ta hoidis meid sõjast eemal” (*He kept us out of war*). Sellise loosungi abil valiti Wilson 1916. aastal, viis kuud enne sõja kuulutamist, teist korda presidendiks. Sel ajal tutvustas ta sõdivatele Euroopa riikidele Ameerikat kui erapooletut rahu sobitajat. Oma 1917. aasta jaanuari kõnes “Rahu ilma võiduta” esitas Wilson oma vaateid, kuidas maailm võiks tulevikus rahu elada. Tema ideed pakuti välja kui Uue Maailma õpetust Vanale Maailmale. Wilson deklareeris oma vastuseisu vanale poliitikale, mis koosnes sõjalistest liitudest ja võimu tasakaalu poliitikast (*balance of power*), ega

¹ 1913. aastal moodustas Ameerika Ühendriikide tööstuskaupade toodang 32% maailma toodangust, Saksamaal oli see 14,8% ja Suurbritannias 13,6%. Venemaa oli neljandal kohal – 8,2% (Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York, Vintage Books, Random House, 1987, 202).

pakkunud välja püsivat rahu. Maailmasõda pidi lõppema võiduta, et kõik sõdijad oleksid võrdsed. Rahu tuli püstitada uuele, püsiva rahu vundamendile, mis oleks üles ehitatud demokraatlike riikide poolt ja rajatud rahvusvahelisele õigusele. Oli tarvis, et kõik riigid tuleksid kokku ja ühineksid rahuliiduks, mis garanteeriks maailmale rahu.²

Mis tõmbas Ameerika Ühendriigid otseselt maailmasõtta paar kuud pärast eelmainitud kõnet? Selleks oli Saksamaa allveelaevasõda, mis hõlmas ka erapoole- tute riikide merekaubandust, mis oli suunatud Inglismaale. Wilson õigustas sõja kuulutamist sellega, et sõditakse rahu eest ja et sõja lõppedes võiksid kõik vabad rahvad ühineda ja tagada tulevikus maailmale rahu.³

8. jaanuaril 1918 luges Wilson ette oma rahuprogrammi, mis koosnes 14 punktist. Kõne ja programm olid suunatud Saksamaa vastu, sest seal oli selgelt välja toodud, et ajal, kui Lenin soovis rahu Venemaale, pooldas Wilson sõja jätkamist. Et oma programmi Saksamaale peale suruda, oli vaja võita sõda. Olgugi et kõnes leidub sõnu, mis toetavad mõnel määral rahvaste enesemääramist, ei ole selles mingisugust rahvaste enesemääramisõiguse põhimõtte esitamist. On õige, et Wilson toetas Poola riigi taastamist, aga Austria-Ungari rahvastele nõudis ta ainult autonoomiat. Tšehhoslovakkia Rahvuskomitee esimees Thomas Masaryk, kes taotles Tšehhoslovakkia iseseisvust, oli pettunud.⁴ Samuti lubas Wilson toetada Aasia rahvaste autonoomiat Ottomani impeeriumis. Venemaa suhtes oli Wilson kindel: Saksamaa peab evakueerima enda poolt okupeeritud maa-aladelt ja taastama Venemaa piirid (välja arvatud Poola). Tuli taastada keskvõimude poolt vallutatud väikesed riigid nagu Belgia, Serbia ja Rumeenia. Kõige tähtsam punkt oli Wilsoni jaoks viimane: tuli asutada Rahvaste Liit.⁵ Wilson kutsus maailma riike 1815. aasta Viini Kongressi poliitika juurde mitte tagasi pöörduma, vaid looma uut rahvusvahelist poliitikat, mis oleks rajatud universaalsetele õigusprintsipidele. Varem jagasid Euroopa suurriigid maid Ameerikas, nüüd esitas Wilson nõudmisi, mis puudutasid otseselt Euroopa riikide poliitikat.⁶

² **Link, A. S. et al.**, toim. *The Papers of Woodrow Wilson (PWW)*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976–1988, 40, 533–539 (22. jaanuar 1917).

³ PWW, 41, 519–527 (2. aprill 1917).

⁴ **Unterberger, B. M.** *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia*. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1989, 96–97.

⁵ PWW, 45, 534–539 (8. jaanuar 1918).

⁶ Wilsoni poliitikat on hinnatud erinevalt. Negatiivselt: **Powell, J.** *Wilson's War: How Wilson's Great Blunder led to Hitler, Lenin, Stalin & World War II*. New York, Crown Forum, Random House, 2005; **Foglesong, D. S.** *America's Secret War against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War, 1917–1920*. Positiivselt: **Link, A. S.** *Woodrow Wilson: Revolution, War and Peace*. Arlington Heights, Illinois, AHM Publishing Corporation, 1979; **Creel, G.** *The War, the World and Wilson*. New York, Harper & Brothers, 1920. Vahepealselt: **Chace, J.** *1912: Wilson, Roosevelt, Taft & Debs – the Election that Changed the Country*. New York, Simon & Schuster, 2004; **MacMillan, M.** *Paris: 1919*. New York, Random House, 2003; **Heckscher, A.** *Woodrow Wilson*. New York, Charles Scribner's Sons, 1991. Lühemaid arvamusi: **Knock, T. J.** *Wilsonian Concepts, and International Realities at the End of the War*; **Boemeke, M. F. et al.**, toim. *The Treaty of Versailles: A Reassessment after 75 Years*. Washington, D.C., Cambridge University Press, 1998, 111–130; **Boemeke, M. F.** *Woodrow Wilson's Image of Germany, the War-Guilt*

Wilson täiendas oma nõudmisi järgmistes kõnedes. Ühe tähtsamatest pidas ta 1918. aasta veebruaris, mis on tuntud nn nelja printsiibi kõnena, milles Wilson rääkis rahvaste enesemääramise ideest.⁷

Rahvaste enesemääramine ei ole mitte sõnakõlks; ta on imperatiivne printsiip, mis tõukab tegutsema. Me peame austama rahvaste soove; rahvaid võime nüüd ainult valitseda nende enda nõusolekul.

Kõne oli suunatud Saksa välispoliitika ja eriti Venemaa-poliitika vastu Brest-Litovskis.⁸ Oma varasemas, 14 punkti sisaldavas kõnes oli Wilson toetanud Venemaa territoriaalset ühtsust ja võtnud seisukoha Saksamaa anneksioonipoliitika vastu. 1917. aastal olid Ameerika ja Venemaa olnud liitlased. Wilson, kes soovis sõda jätkata, mõtles sel ajal, et ta saab oma Venemaa-poliitikaga mõjutada Nõukogude Venemaa jätkamist sõjas ka 1918. aastal ja samuti seda, et lõpetada Brest-Litovski rahuläbirääkimised Saksamaaga. Kuid ta eksis, näidates sellega, et ta ei saanud Lenini poliitikast aru.⁹

Wilsoni rahuprogramm ei puudutanud otseselt Eestit ja see ei mõjutanud eestlaste poliitikat. Eesti poliitikud nagu ka tšehhid olid Wilsoni programmis pettunud.¹⁰ Wilsoni teadmised Euroopa maa-alast, mille üle Brest-Litovskis vaieldi, olid nõrgad. Talle oli see kõik osake Venemaast, mida Saksa imperialism soovis Venemaa käest ära rebida ja mis tuli, välja arvatud Poolale kuuluvad alad, Venemaale tagastada.¹¹ Nagu teame, ei ühinenud Ameerika Ühendriigid Inglismaa ja Prantsusmaaga, et tunnustada Eesti Maapäeva *de facto* ei 1918. aastal ega ka hiljem, sest (riigisekretär Lansingi sõnad): “Ühendriikide valitsus on mitu korda avaldanud teateid oma sõprusest ja lojaalsusest Venemaale ning Venemaa rahvale.”¹²

Siiski on vaja meeles pidada, et Ameerika sõttaastumine oli Eesti saatusele tähtis. On raske ette kujutada, et ilma Ameerikata oleks tühistatud Brest-Litovski rahu ja sellega ka Saksamaa võit Ida-Euroopas.¹³ Lisaks Ameerika majanduslikule toetusele Entente'i riikidele laenude näol saatis Ameerika sõja lõpul Prantsusmaale kaks miljonit sõdurit. Kui sõda oleks kestnud veel aasta, oleks see arv

Question, and the Treaty of Versailles; samas, 603–614; **Kissinger, H.** Diplomacy. New York, Touchstone, Simon & Schuster, 1994, 218–245; **Steiner, Z.** The Lights that Failed: European International History 1919–1933. New York, Oxford University Press, 2005, 15–130; **McFadden, D. W.** Alternative Paths: Soviets & Americans, 1917–1920. New York, Oxford University Press, 1993, 33–54; **Davis, D. E., Trani, E. P.** The First Cold War: The Legacy of Woodrow Wilson in U.S. – Soviet Relations. Columbia, University of Missouri Press, 2002.

⁷ PWV, 46, 318–324 (11. veebruar 1918).

⁸ **Seymour, C.** Intimate Papers of Colonel House. New York, Houghton Mifflin, 1928, 3, 365–372.

⁹ **Arens, O.** The Estonian Question at Brest-Litovsk. – Journal of Baltic Studies, 25, 4, 1994.

¹⁰ Uus Päevaleht, 1918, 17. jaan. Wilsoni vaateid Venemaa osas nimetati liiga romantilisteks.

¹¹ **Kennan, G. F.** Soviet–American Relations, 1917–1920: Russia Leaves the War. Princeton, Princeton University Press, 1956, 253–262.

¹² Lansing teatas sellega (27. novembril 1918), et Ameerika Ühendriigid ei ühine Inglise välisministri Arthur Balfouriga ega Inglise poliitikaga (Foreign Relations of the United States: Russia 1918. Washington, D.C., 1931–1932, 2, 852).

¹³ **Lieven, D.** Empire: The Russian Empire and Its Rivals. New Haven, Yale University Press, 2000, 56–60.

tõusnud nelja miljonini.¹⁴ Entente (ilma Ameerikata) ja Saksamaa olid võrdsed vaenlased. Ilma ameeriklasteta oleks olnud raske ennustada, kes oleks sõja võitnud. Sõda olekski võinud lõppeda võiduta. Olukord Ida-Euroopas olekski jäänud selliseks, nagu see oli 1918. aastal – Saksamaa võimu all. Inglise ja prantslastel oli lahendada tähtsamaid probleeme kui Ida-Euroopa küsimus. Wilson astus oma 1918. aasta kõnedes kindlalt välja Brest-Litovski rahulepingu ja Saksamaa annekteerimispoliitika vastu. Seega nõudis Wilson, et Saksamaa pidi taanduma aladelt, mida ta oli okupeerinud, sealhulgas Eestist. Teiste sõnadega: Saksamaa oleks võinud jääda Baltikumis domineerima ainult sel juhul, kui ta oleks sõja võitnud, mis aga polnud pärast Ameerika Ühendriikide Saksamaa vastu väljaastumist enam reaalne.

Alles 1918. aasta suvel muutus Entente'i riikide ja Ameerika poliitika Austria-Ungari suhtes. Tehti otsus toetada Masarykki ja Tšehhoslovakkia Rahvuskomiteed. Selles muudatuses olid tähtsad Tšehhi leegioni roll Siberis ja võitlus bolševike vastu. Sellega otsustati Austria-Ungari keisririigi saatus. Masaryk väitis, et tulevikus võib Kesk-Euroopa iseseisvatel Slaavi riikidel olla Euroopa poliitikas tasakaalustav roll, hoides seeläbi Saksamaad idas kontrolli all. Kuid Austria-Ungari oli tema sõnul Saksamaast liiga sõltuv, et ta saaks tulevikus sama teha.¹⁵ Tegelikult olid Ameerika Ühendriigid peale Itaaliat, Prantsusmaad ja Inglismaad viimased, kes tunnustasid Tšehhoslovakkia Rahvuskomiteed. Riigisekretär Robert Lansing põhjendas, et Ameerika poliitika muutus poliitilistel, mitte ideoloogilistel põhjustel: see oli samm, mis nõrgendas vaenlast. Wilsonile oli tähtis, et tšehhid võitlesid Siberis Entente'i nimel, näidates end sõjas liitlastena.¹⁶ Ameerika otsus toetada tšehhide iseseisvust, mis avalikustati 2. septembril 1918, polnud tehtud rahvaste enesemääramisõiguse põhimõttel, vaid poliitilistel põhjustel. Kuu aega hiljem teatas Wilson, et tema kava 10. punkt (Austria-Ungari rahvaste autonoomia) oli muudetud. Nüüdsest peale toetasid Ameerika Ühendriigid Austria-Ungari rahvaste iseseisvuspüüdeid.¹⁷ Kui palju mõjutas Wilsoni otsus Austria-Ungari sündmusi, on omaette küsimus. Väide, et Tšehhoslovakkia sai iseseisvuse tänu Wilsoni rahvaste enesemääramise printsiibile, ei pea aga paika. Võib öelda, et Wilsoni otsus toetada tšehhe ja teisi Austria-Ungari rahvaid ei põhinenud samuti eelnimetatud printsiibil.

Kes oli riigisekretär Robert Lansing?¹⁸ Ta oli advokaat, kelle erialaks oli rahvusvaheline õigus, ja kauaaegne ajakirja *American Journal of International Law* toimetaja. 1915. aastal, kui Wilson nimetas ta riigisekretäriks, oli ta välisministereeriumi nõunik juriidilistes küsimustes. Oma varasemates suveräänsusteemalistes

¹⁴ Keegan, J. *The First World War*. New York, A. Knopf, 1999, 410.

¹⁵ Masaryk, T. *Pangermanism and the Zone of Small Nations*. – *The New Europe*, 1916, 14. det.

¹⁶ Unterberger, B. M. *The United States*, 285–286.

¹⁷ *PWW*, 51, 383 (19. oktoober 1918).

¹⁸ Pratt, J. W. *Robert Lansing, Secretary of State, June 23, 1915 to February 13, 1920. The American Secretaries of State and Their Diplomacy*. New York, Cooper Square Publishers, 1963, 10, 47–175.

artiklites väitis Lansing, et rahvusvahelisel areenil on tegelikult ainult suurriigid suveräänsed, sest nad suudavad ise oma iseseisvust kaitsta. Väikeriigid eksisteerivad ainult tänu mõne suurriigi toetusele. Lansing järgis Thomas Hobbesi filosoofiat: poliitikas on otsustav reaalne võim.¹⁹ Lansing oli küllalt lugenud Ameerika, Inglise ning Prantsuse ajaloo ja oma vaadetes tugines ta nende maade ajaloo kogemustele. Ta teadmised ei ulatunud aga Venemaa ajaloo tundmiseni. Sügava mulje oli talle jätnud Ameerika kodusõda, kus Ameerika föderaalvalitsus kaitses Ühendriikide ühtsust. Üldiselt ei pooldanud Lansing Versailles' rahuläbirääkimiste ajal ega ka hiljem rahvaste enesemääramise printsiipi.²⁰ Ta ei uskunud, et selle rakendamine aitaks maailmas stabiilset korda luua. Nagu mainitud, pooldas Lansing Tšehhoslovakkia tunnustamist poliitilistel põhjustel, et vaenlast nõrgendada.²¹ Ta toetas bolševismivastaseid Vene valgeid, sest ta nägi bolševismis ohtu läänemaailma tsivilisatsioonile. Võib lisada, et Lansing pooldas Ameerika Saksamaa vastu sõttaastumist juba 1916. aastal, kui Wilson veel lootis, et Ameerikat saab sõjast kõrvale hoida. Oma vaadetes oli ta veel suurem anglofiil kui Wilson.

1918. aasta sügisel tunnistasid Bulgaaria, Türgi, Austria-Ungari ja Saksamaa, et olid sõja kaotanud, ja küsisid vaherahu tingimusi. Kindral Ludendorff teatas Hindenburgile juba 28. septembril, et Saksamaal ei olnud teist valikut.²² Järgnes revolutsioon Saksamaal ja Ungaris. Vaherahu tingimused, millele Saksamaa alla kirjutas, olid suurel määral rajatud Wilsoni 14 punktist koosnevale programmile.²³ Selles oli üheks oluliseks tingimuseks Brest-Litovski rahu tühistamine ja Saksa sõjaväe evakueerimine okupeeritud aladelt. Lenini otsus tühistada Brest-Litovski rahuleping tuli alles pärast vaherahu vastuvõtmist Saksamaa poolt – pärast seda, kui Saksamaa oli omalt poolt juba lepingu tühistanud.

Wilson saabus Pariisi rahuläbirääkimistele päris suure delegatsiooniga, milles osalesid ka nn Inquiry liikmed, kes olid valitud Wilsoni nõuniku Edward House'i poolt ja kes olid terve aasta rahukonverentsi võimalikke teemasid uurinud.²⁴ Ekspertide hulgas oli näiteks hilisem Harvardi ülikooli ajaloo professor Samuel Morison, kellest sai Ameerika Balti-küsimuste ekspert. 1918. aasta oktoobris koostasid kaks Inquiry'ga seotud isikut Walter Lippmann ja Frank Cobb pikema

¹⁹ **Lansing, R.** Notes on Sovereignty from the Standpoint of the State and of the World. Washington, 1921. Kolm peatükki ilmusid varem ajakirjas American Journal of International Law (kaks 1907. a ja üks 1921. a). Üks peatükk ilmus ajakirja The Proceedings of the American Political Science Association 1913. a 14. numbris.

²⁰ **Lansing, R.** The Peace Negotiations: A Personal Narrative. Boston, Houghton Mifflin, 1921, 93–105.

²¹ 19. augustil 1918 kirjutas Lansing Wilsonile: "I feel strongly that Austria-Hungary as an Empire should disappear since it is the keystone of Mittel-Europa" (PWW, 49, 287–289).

²² **Keegan, J.** The First World War, 412.

²³ **Schwabe, K.** Woodrow Wilson, Revolutionary Germany, and Peacemaking, 1918–1919: Missionary Diplomacy and the Realities of Power. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1985, 30–117.

²⁴ **Gelfand, L. E.** The Inquiry: American Preparation for Peace, 1917–1919. New Haven, Yale University Press, 1963.

selgitava märgukirja Wilsoni 14 punktist koosneva programmi kohta. Märgukiri jäi sisemiseks dokumendiks, mida ei avaldatud, aga mida Ameerika rahukonverentsist osavõtjad tundsid. Venemaa-küsimuses (6. punkt) revideerisid Lippmann ja Cobb Wilsoni originaali järgmiselt:²⁵

Esimene küsimus on, kas Venemaa territoorium võrdub endise Venemaa impeeriumi territooriumiga? See ei ole nii. See tähendab, et tuleb tunnustada rahukonverentsil rida *de facto* valitsusi, kes esindavad soomlasi, eestlasi, leedulasi, ukrainlasi.

Venemaa probleemi tuumik on see, et lähitulevikus tuleb ette:

- 1) ajutiste valitsuste tunnustamine;
- 2) abiandmine nendele ja ka nende valitsuste kaudu.

On teada, et Wilson nägi ja luges märgukirja läbi. Selle vaated aga teda ei mõjutanud: ta jäi Vene-küsimuses oma algkontseptsiooni juurde (pooldas Venemaa ühtsust).

Lippmanni ja Cobbi vaateid võib käsitada kui wilsonismi, mille üheks peamiseks osaks oli rahvaste enesemääramise õiguse toetamine, mida pooldas osa Ameerika rahudelegatsiooni liikmetest (näiteks Morison, Lippmann, Lord, ka Hoover jt), sidudes seda ajalooliselt Ameerika vabadussõjaga, kus Ameerika Ühendriigid lõid Briti impeeriumist lahti ja kuulutasid välja iseseisvuse. Teised delegatsiooniliikmed, sealhulgas riigisekretär Lansing, aga seisid rahvaste enesemääramisõigusele risti vastu. Kas Wilson ise oli wilsonist? Osa ajaloolastest on arvamusel, et Loyd-George, Clemenceau ja teised olid need, kes mõjutasid Wilsonit nii, et ta tihti unustas oma põhimõtted.²⁶ Kaldun arvama, et see seletus ei ole piisav. Wilson oli tegelikult väga keeruline ja vastuoluline isiksus.²⁷ Lord Robert Cecil, Inglise välisministri abi, kes töötas Wilsoniga Rahvaste Liidu põhiseaduse kallal, märkis, et Wilsoni kõned olid mõeldud teiste mõjutamiseks ja ei peegeldanud tegelikult seda, mis motiveeris Wilsonit.²⁸

Ma arvan, et Wilsoni negatiivne suhtumine Iirimaa rahvusliikumisse näitas, kus ta tegelikult seisis. Rahukonverentsi ajal toimus Wilsoni ja Ameerika-Iiri aktivisti Robert Walsh'i vahel järgmine jutuajamine:²⁹

Walsh /.../ luges väljavõtteid presidendi kõnedest, milles viimane oli rääkinud /.../ ikestatud rahvaste vabastamisest. "Aga," jätkas president, "Teie oleks pidanud aru saama, et ma rääkisin ainult /.../ rahvastest, kes olid sõjas, ja eriti väikestest rahvastest, kes olid vallutatud keskvoimude poolt. /.../ Siinamaani on rahukonverents tegelnud probleemidega, mis sõda on esile toonud, ja väikeste rahvastega, kes on tekkinud sellepärast, et Austria-Ungari on lakanud eksisteerimast."

²⁵ PWW, 51, 495–505 (29. oktoober 1918).

²⁶ Kõige parem näide: **Keynes, J. M.** *The Economic Consequences of the Peace*. New York, Harcourt, Brace and Howe, 1920, 39–55.

²⁷ Psühhoanalüütiline uurimus sellest: **George, A. L., George, J. L.** *Woodrow Wilson and Colonel House: A Personality Study*. New York, Dover Publications, 1964.

²⁸ Lord Robert Cecil'i päevikust: "...I am coming to the conclusion that I do not personally like him. I do not know quite what it is that repels me: a certain hardness, coupled with vanity and an eye for effect. He supports idealistic causes without being in the least an idealist himself, at least so I guess..." (PWW, 54, 514) (6. veebruar 1919).

²⁹ Wilsoni arsti dr Graysoni päevik (11. juuni 1919) (PWW, 60, 386).

Siiski pakkus Wilson Versailles' konverentsil Eestile midagi tähtsat – Rahvaste Liidu põhikirja. Wilson ei olnud Rahvaste Liidu idee algataja, aga selle asutamine kujunes tema poliitikas kõige tähtsamaks ja olulisemaks punktiks. 1919. aastal tegeles Wilson Rahvaste Liiduga seotud küsimustega rohkem kui millegi muuga. Rahvaste Liit pidi garanteerima Versailles' rahulepingu ja ka selle üksikuid punkte hiljem parandama, kui see oleks vajalik olnud. Wilson soovitas Rahvaste Liitu just väikeriikidele: uus maailmaorganisatsioon pidi kaitsma nende julgeolekut, jagades seda kõikidele liikmesriikidele võrdselt. Rahurikkujaid lubati karistada sanktsioonidega. Kahekümnendal sajandil elati palju üle, aga tuleb tagasi minna 1919. aasta tasandile, et aru saada, kui uus oli see idee nendele, kes olid sõjast tüdinenud.

Ameerika toiduabi Euroopale ei olnud Wilsoni algatus. See oli tegelikult Ameerika hilisema presidendi Herbert Hooveri algatus, kes oli sõja algul noor insener Inglismaal. Hoover muretses toitu Ameerikast, komandeeris laevu ja korjas annetusi ning raha Inglise ja Prantsuse valitsuselt, et toita Belgia ja okupeeritud Prantsusmaad. Selleks töötas ta aktiivselt Saksa sõjaväevõimudega Belgias.³⁰ Kui Ameerika sõtta astus, nimetati Hoover, olgugi et ta oli republikaan ja Wilson demokraat, Ameerika toitusküsimuste direktoriks. Pärast sõja lõppu korraldas Hoover Ameerika toiduvarude saatmist Lääne-Euroopasse, samuti ka toiduabi-programmi Kesk- ja Ida-Euroopas. Viimane oli n-ö pehme julgeolekupoliitika, mis pidi toetama Kesk- ja Ida-Euroopa rahvaid kriitilisel ajal pärast sõda, samuti pidi see aitama uutel riikidel stabiliseeruda.³¹ Programm oli sihilikult lühiajaline, aga selles oli ka midagi uut – see oli uus rahvusvaheline algatus. Ameerika majanduslik jõud aitas Euroopa riikidel jalule tõusta. Selles programmis käsitati Eestit, Lätit ja Leedut kui osa Euroopast ja mitte kui Venemaa osa.³²

Nagu teame, oli Wilsoni (oma presidendiks oleku viimasel aastal oli ta haigevooidis) üks viimaseid välispoliitilisi otsuseid seotud Eestiga – nn Colby Note, mille peateemaks oli Nõukogude Venemaa mittetunnustamise poliitika.³³ Ta nõudis, et Venemaal peab olema demokraatlik valitsus, enne kui Ameerika seda tunnustab. Ta mõtles, et toetades Vene rahvuslikku programmi – Venemaa ühtsust ja piiri taastamist, välja arvatud Poola ja Soome –, variseb Nõukogude võim varsti kokku, sest venelased näeksid, et välisriigid ei toeta Venemaa tükeldamist. Kuid see oli naiivne arusaamine Venemaast: ta ülehindas venelaste demokraatia ning vene rahvusluse toetust ja alahindas bolševismi tõmbejõudu Venemaal ning mittevene rahvaste tähtsust. Wilson hindas Venemaad kitsalt – Suur-Vene rahvusliikumise perspektiivist.

³⁰ Hoover, H. The Memoirs of Herbert Hoover: Years of Adventure, 1874–1920. New York, MacMillan Co., 1955.

³¹ Samas, 368–378.

³² Samas, 370: “In our preliminary organization, I first annexed Estonia to Finland for relief purposes, placing it under Major Ferry Heath at Helsinki. I annexed Latvia and Lithuania to Poland under Colonel Grove at Warsaw. But as the situation became more strenuous I set up a separate mission for the three Baltic states under Colonel John C. Groome and a staff of thirty-six American officers.”

³³ PWW, 66, 19–25 (9. august 1920).

Kokkuvõttes võib öelda, et Ameerika mõju ja poliitika Euroopas, Balti riikides ja Venemaal Esimese maailmasõja ajal ning pärast sõda oli rohkem kui ainult Woodrow Wilsoni tunnustamise või mittetunnustamise poliitika.³⁴ Tähtis osa oli Ameerika majandusel, Ameerika mitteriiklikel organisatsioonidel ja toiduabi-programmidel, mis aitasid Euroopal pärast sõda jalule tõusta. Nüüd hakkas Ameerika mõjutama rohkem Euroopat ja mitte vastupidi nagu varem. Ameerika oli osa võtnud sõjast Euroopas ja otsustavalt mõjutanud sõja lõpptulemust, Brest-Litovski rahu tühistamist ja uute piiride paikapanemist Euroopas. Ameerika oli peamine uue rahvusvahelise organisatsiooni – Rahvaste Liidu – asutaja, kuigi ta sellest tööst ise osa ei võtnud. Sellel kõigel oli Eestile ja teistele Balti riikidele suur tähtsus. Ameerika poliitika Euroopas pärast Esimest maailmasõda aitas luua uut olukorda, mis andis ka Balti rahvastele võimaluse üles ehitada oma iseseisev riik. Wilsoni poliitika takistas kolmteist aastat Nõukogude Liidu tunnustamist Ameerika Ühendriikide poolt. Et Wilson pidurdas Balti riikide tunnustamist ainult kaks aastat, näitab, et küsimus oli osalt seotud tema isiklike vaadetega ja mitte Ameerika üldhuvidega. Juba Versailles' rahukonverentsil 1919. aastal leidis Eesti tunnustamise küsimus Ameerika delegatsiooni poolt küllalt palju toetust – märkimisväärselt rohkem kui Nõukogude Venemaa tunnustamine. Näitena võiks tuua Samuel Eliot Morisoni lahkumiskirja sooviga Ameerika delegatsiooni liikmeskonnast lahkuda. Selles astus ta selgelt välja Wilsoni Balti- (ja eriti Eesti-)poliitika vastu.³⁵ Wilson arvas millegipärast, et Venemaa ühtsuse toetamine oli Ameerika jaoks auküsimus.

³⁴ Viimast teemat ja Venemaa saadiku Boris Bakhmeteffi Balti riikide vastast poliitikat Washingtonis on käsitlenud **Tarulis, A. N.** *American–Baltic Relations, 1918–1922: The Struggle over Recognition.* Washington, D.C., Catholic University of America Press, 1965.

³⁵ Morisoni 1919. a 15. juuni kiri: “I have the honor to request the Commissioners to accept my resignation. /.../ The occasion /.../ is the adoption by the United States Government of a Russian policy fundamentally opposed to my conception of what is practical toward Russia as a whole, and what is just toward the Baltic states with which I have been especially charged...” (United States Department of State/Papers relating to the foreign relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, XI, 591).

WILSON, LANSING AND HOOVER – UNITED STATES FOREIGN POLICY AND THE EMERGENCE OF THE REPUBLIC OF ESTONIA

Olavi ARENS

The article analyses the role of United States policy and specifically the policies of President Woodrow Wilson, Secretary of State Robert Lansing, and the Director of the American Relief Agency Herbert Hoover, in the establishment of the Baltic States at the end of the First World War. Although not directly

involved in the political developments inside the Baltic States, the impact of the United States, as the new rising world power on European events was important and crucial. In the larger sense the U.S. impact revolved around three facts: (1) the defeat of Germany and the abrogation of the Treaty of Brest-Litovsk and the ending of German military domination of the Baltic area, (2) the food aid programs promoted by the American Relief Agency in Eastern Europe that helped establish economic stability in Eastern Europe and the eastern Baltic area and (3) the establishment of the League of Nations that promised to support the existence and security of small states internationally. The rise of the United States to world power status thus created international conditions that helped make possible the emergence of small states in the eastern Baltic region. Of course, in a specific sense, the policies of Woodrow Wilson did not directly lead to independence of the Baltic States. In fact, considerable doubt can be directed to the commonly held view of Wilson as a supporter of the concept of “self-determination of nations.”